

Slavica Pavlič, Viktor Smolej, *Partizansko šolstvo na Slovenskem*. Založba Borec, Ljubljana 1981, strani 440.

O dejavnosti, vlogi in mestu partizanskega šolstva na Slovenskem v času narodnoosvobodilnega boja doslej še nismo imeli celovitejše obdelave, ki bi zajela ves slovenski prostor. V literaturi, predvsem spominski, so bila obdelana le posamezna vprašanja iz razvoja partizanskega šolstva. Pričujoče delo pa predstavlja prepotrben in prvi popolnejši prikaz tega področja kulturnorevolucionarnega dogajanja v obdobju ljudske revolucije. Ne moremo ga sicer še imenovati »prvi sintetični prikaz razvoja slovenskega šolstva med narodnoosvobodilnim bojem« ali »monografija«, kot se sam označuje, temveč gre v bistvu za zbornik, ki po kronološkem in problemskem načelu razgrinja problematiko in razvoj šolstva.

Knjiga je razdeljena na tri dele. Prvi del (str. 3—148), katerega glavna avtorica je Slavica Pavlič (nadaljevala je delo pokojnega Venceslava Winklerja), obravnava partizanske osnovne šole. Tu je opisano stanje šolstva na celotnem slovenskem etničnem ozemlju pred začetkom druge svetovne vojne. Prikazane so katastrofalne posledice okupacije za šolstvo zlasti na tistem območju, ki ga je zasedel nemški okupator. Sledi prikaz rojstva prvih partizanskih osnovnih šol pomladi 1942 v Ljubljanski pokrajini hkrati z nastankom osvobojenega ozemlja. Življenje teh šol pa je bilo kratko, kajti šolsko leto se je kmalu končalo, jesenske razmere pa niso več omogočale obnove. Glavnina razpravljanja je posvečena obnovi in razvoju šolstva od kapitulacije Italije do osvoboditve, ko nastopajo številne šole ne samo v Ljubljanski pokrajini, ampak tudi na Primorskem, Gorenjskem in Štajerskem. Tu sledimo po okrožjih rasti šol, tečajev ter številčnem stanju učencev in učiteljev. Posebna poglavja govore o učnem načrtu za osnovne šole ter o posameznih predmetih, o pedagoških tečajih, na katerih so usposabljali nove učne moči, o šolskem nadzorništvu, učbenikih, pedagoškem in mladinskem tisku, šolskih tekmovanjih, organizaciji oddelka za šolstvo, pionirski organizaciji ter o pripravah šolstva na osvoboditev.

Drugi del knjige (str. 151—263), ki obravnava partizanske srednje šole, pa je spisal Viktor Smolej. Obširna razprava zajema čas po kapitulaciji Italije, ko so bile ustvarjene možnosti za nastanek srednjih šol na osvobojenem ozemlju, pokriva pa ozemlje Ljubljanske pokrajine, na katero so bile partizanske srednje šole omejene. Sledi opis nastajanja in razvoja petih srednješolskih ustanov meščanskega oziroma gimnazijskega tipa. Nadalje avtor obravnava gimnazijske tečaje, predmetnik za srednje šole, težave v zvezi s pripravljanjem srednješolskih učbenikov, problem veljavnosti spričeval in izpitov iz obdobja okupacije ter napore, kako vključiti čim širši krog mladine v srednješolsko izobraževanje. Spregovori tudi o težavnem gmotnem položaju srednjega šolstva in profesorjev, pa tudi o primerih nerazumevanja ljudske oblasti za šolstvo. Na koncu je še govor o demokratizaciji partizanskega šolstva z uvedbo roditeljskih svetov ter o strokovni organizaciji prosvetnih delavcev.

Tretji, najobsežnejši (str. 267—440) del predstavljajo dokumenti. Del teh se nanaša na vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja in potrjuje njegovo veliko skrb za narodno prosveto. Objavljeni so še različni sezname šol, učnega osebja, učencev, zapisniki konferenc šolskih nadzornikov in šolskih referentov za ljudsko prosveto, prosvetnih odsekov ter učiteljskih konferenc. Žal knjiga objavlja do-

kumente brez kakršnihkoli podatkov, ki so nepogrešljiva in obvezna sestavina pri objavi: izvor, kje hranijo izvirnik, pojasnjevanje imen in kratic, dopolnilni podatki. Na koncu dela je še dodana bibliografija del, ki obravnava problematiko partizanskega šolstva.

Primerjava prvega in drugega dela med seboj pokaže na veliko razliko v kvaliteti in intenzivnosti obravnave, ki gre v škodo osnovnega šolstva. Medtem ko je srednje šolstvo sorazmerno podrobno in vsestransko obdelano, kar je verjetno posledica dejstva, da je avtor tega dela knjige opravljal v času narodno-osvobodilnega boja funkcijo vodje oddelka za srednje šolstvo in da je po vojni že večkrat pisal o tej problematiki, pa smo z obravnavo osnovnega šolstva lahko manj zadovoljni. Dejstvo, da je v knjigi srednjemu šolstvu, ki je bilo organizacijsko zajeto le v petih srednješolskih ustanovah, odmerjeno le malo manj prostora, kot pa osnovnemu šolstvu, za katerega lahko trdimo, da je bilo po kapitulaciji Italije na mnogih območjih množično, jasno opozarja na nesorazmerno obravnavo problematike, kar kričeče pojasnjuje zemljevid z vrisanimi osnovnimi šolami, učnimi krožki, potovalnimi šolami, učiteljskimi tečaji ter gimnazijami, objavljen pred stranjo 159. Zlasti je pomanjkljivo obdelano osnovno šolstvo na Primorskem, kjer so bile šole najštevilnejše in so imele zaradi dolgoletnega fašističnega raznarodovanja za primorsko ljudstvo še poseben pomen.

Bralec bi se želel tudi natančneje, ne samo načelno, poučiti o odnosu ljudske oblasti predvsem do osnovnega šolstva ter o življenjski in službeni poti vsaj vidnejših prosvetnih delavcev.

Vida Deželak

Tone Fajfar, *Odločitev*, Spomini in partizanski dnevnik, Druga dopolnjena izdaja, Založba Borec, Ljubljana, 1981, 554 strani.

Knjiga pomembnega družbenopolitičnega delavca Toneta Fajfarja slovenski javnosti ni neznana. Že pred leti je izdal prvo verzijo iste knjige, ki se od te razlikuje predvsem po tem, da jo dopolnjuje dokumentacija o dolomitski izjavi, očiščena pa je tudi »odvečnega navajanja raznih člankov in brošur, ki so bili objavljeni v prvi izdaji«.

Knjiga Toneta Fajfarja je razdeljena v dva popolnoma različna dela, ki se med seboj vsebinsko dopolnjujeta, časovno pa zajemata obdobje od aprila 1941 do osvoboditve. Naj že na tem mestu poudarim, da je pravzaprav velika škoda, da Tone Fajfar ni napisal tudi knjige spominov iz časa med obema vojnama, ko je bil med vodilnimi ljudmi (tajnik) Jugoslovanske strokovne zveze, krščansko socialistične sindikalne organizacije, najmočnejše pri nas. Spomini iz tega časa bi gotovo pomenili pomembno dopolnilo knjigi, ki je pred nami, čeprav imamo tudi za to problematiko znanstveno analizo dr. Janka Prunka »Pot krščanskih socialistov v OF«.

Drugi del knjige, dnevnik avtorja, obsega obdobje od 18. aprila 1943 do konca decembra 1944, ko so ga skupaj s tovariši poklicali v osvobodjeni Beograd. V tem delu knjige, pa tudi v prvem delu, ne dajejo teže Fajfarjevemu delu ravno verodostojni podatki. Pri podatkih najdemo celo nekatere netočnosti, ki